

Bir Osmanlı Subayı Nuri Said'in Kuveyt'i İlhak Girişimleri (1938-1939)

The Attempts Of The Ottoman Officer Nuri al-Said to Annex Kuwait (1938-1939)

Doç. Dr. Sungur DOĞANÇAY*

Özet

Osmanlı Devletinin 1. Dünya Savaşı sırasında Irak'tan çekilmesi (1917) Ortadoğu'da pek çok değişimi beraberinde getirdi. İngiltere ve Fransa'nın Ortadoğu'da vücuda getirdiği devletler, şeyhlikler, emirlikler arasında sınır anlaşmazlıkları, mezhep çatışmaları, siyasi-ekonomik sorunlar ve rekabet adeta kronik bir hal aldı. Bu anlaşmazlıklardan biri de emareleri halen görülebilen Irak-Kuweyt anlaşmazlığıdır. 1938'de Kuveyt'in Burgan bölgesinde zengin petrol yataklarının olduğunun anlaşılması, bu anlaşmazlığı bölgesel olmaktan çıkarıp küresel bir boyuta taşımıştır. Bu araştırma Nuri Said Paşa'nın liderliğindeki Irak'ın Kuveyt'i ilhak etmeye yönelik siyasi, manevralarını, askeri hazırlıklarını ve Kuveyt'i himayesinde bulunduran İngiltere'nin bu girişimlere verdiği tepkileri ve sonuçlarını analiz etmektedir. Irak'ın Kuveyt'e yönelik hak talepleri ve ilhak girişimlerine yönelik çalışmalar literatürde mevcut olsa da bir Osmanlı subayı olan Nuri Said'in 1938-39 yılları arasında bir yandan İngiltere ile dostane ilişkilerini sürdürürken diğer taraftan Kuveyt'i ülkesinin sınırlarına katmak için yürüttüğü faaliyetleri inceleyen çalışma yoktur. İngiliz Ulusal Arşivlerinden ve Türk Diplomatik Arşivlerinden temin edilen vesikaların ağırlıklı olarak kullanıldığı bu makale, 1938-1939 yılları arasında Irak'ın Kuveyt'e yönelik faaliyetlerini ve gelişmeleri izah etmektedir. Aynı arşivler 2. Dünya Savaşı ve sonrası bölgedeki gelişmeler hakkında külliyetli belgeler barındırmaktadır. Bu belgelerden istifade edilerek neşredilecek çalışmalar literatüre önemli katkılar sunacaktır.

* e-mail: sungurdoganca@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8291-3775, Dicle Üniversitesi

Anahtar Kelimeler: Cahra Krizi, İngiltere-Irak ilişkileri, Ukayr Anlaşması, 1938-1939 Krizi, Burgan Petrol Sahası, Kuveyt Petrolü

Abstract

The withdrawal of the Ottoman State from Iraqi region during The First World War led some changes in the Middle East. Secterian conflicts, eco-politic questions, border discords, and rivalries among the states, sheikhdoms, and emirates founded by France and Great Britain in the Middle East can be considered that have become virtually chronic. One of these conflicts was the Iraq-Kuwait disagreement, the signs of which are still visible both in two countries. The discovery of the huge amount of petroleum reserves in Burgan region in 1938 turned this dispute from a regional issue into a globulous matter. This study analyses the political movements and military operations undertaken by Nuri al-Said to annex Kuwait, besides the reactions of Great Britain-which held Kuwait under its mandate-to these attempts and the resulting consequences. While the literature contains studies on Iraq's territorial claims against Kuwait and its attempts at annexation, there is not study examining the activities of Nuri al-Said, who pursued efforts to incorporate Kuwait into his state's borders while simultaneously maintaining friendly relations with Great Britain. Drawing primarily on first hand documents from The National Archives and Turkish Diplomatic Archives, this article examines the Iraq's activities towards Kuwait between 1938-1939. The same archives contain many documents about developments in the region during and after the Second World War. It is anticipated the works to be published drawing on these documents make significant contributions to the literature.

Keywords: The Jahra Crisis, Anglo-Iraqi Relations, Ukair Agreement, The Uqair Protocol of 1922, 1938-1939 Crisis, Burgan oil Field, Kuwaiti Oil

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Ortadoğu'da dengeler köklü bir şekilde değişti. İngiltere ve Fransa'nın bu geniş coğrafyada tesis ettikleri sistem, dünyada değişen dengeler nedeniyle kalıcı olamadı. Yakında çıkması muhtemel olarak görülen yeni bir dünya savaşı nedeniyle adı geçen ülkelerin Ortadoğu siyasetlerinde gevşeme meydana gelmesi Irak Kralı I. Faysal (1921-1933), Nuri Said ve Irak'ın ileri gelen yöneticileri için adeta bir fırsat olarak değerlendirildi ve Kuveyt'in işgali için sınırda Irak askeri yığınak başladı. Kuveyt'in Irak'ın doğal bir parçası olduğu fikri ile başlatılan bu işgal girişimi İngiltere'de sert tepki ile karşılandı. Bu tepkiyi diplomatik hamleler takip etti, İngiltere'nin Kuveyt'in işgalini engellemekle yetinmeyip Irak'a müdahale edebileceğine dair görüşler Irak kamuoyunda geniş yankı buldu. Kuveyt'i işgal girişiminden vazgeçmeyen fakat İngiltere'yi de karşısına almak istemeyen Nuri Said'in politikaları ve Irak yönetimi ve kamuoyunu konsolide etmeye yönelik manevraları 1938-1939 yıllarında adeta zirve yaptı. Lakin bu kritik adımları umduğu gibi sonuçlar ortaya çıkarmadı.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

1. Birinci bölümde Irak ile Kuveyt arasındaki tarihsel bağlar, Osmanlı Devleti'nin Irak'tan çekilmesi ve İngiltere'nin her iki bölgeyi işgali ve kurduğu yeni düzen anlatılır.
2. İkinci bölümde Irak'ın 1931'de İngiliz mandasının sona ermesi ile başlayan Nuri Said liderliğindeki askeri ve siyasi manevralar, tarihe "Cahra Krizi" olarak geçen Irak'ın Kuveyt'i ilhak girişimi hakkında bilgi verilir.
3. Üçüncü bölümde işgal girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması ile 1939-1941 arası dönemde Nuri Said'in İngiltere ile olan krizi bertaraf etmeye ve İngiltere'ye yönelik takip edilmesi gereken yol hakkında ihtilafa düşen iç kamuoyunu konsolide etmeye yönelik çalışmaları izah edilir.
4. Dördüncü ve son bölümde kriz sonrası dönem ve konu hakkında genel bir değerlendirme yer verilir.

1. Irak-Kuveyt Münasebetlerinin Geçmişi

Ortadoğu ve bilhassa Basra Körfezi'nde adeta ileri bir karakol olarak kabul edilebilecek Kuveyt, Osmanlı Irak'ında sadece küçük bir yerleşim yeri idi. Tarım imkanlarının kısıtlı olması, tatlı su kaynaklarının kıt olması gibi gerekçelerden dolayı ibtidai bir yaşamın egemen olduğu ve seyrek nüfuslu Kuveyt'in durumu, İngilizlerin Basra Körfezi ve Irak'taki fiili hakimiyetini peyder pey artırmasıyla değişmeye başladı. Bu değişim 1914'te I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla daha belirgin bir hal aldı. 1915'te başlayan Kut Muharebeleri 1916 yılında da devam etti ve İngilizlerin bu savaşı kazanmasıyla Irak'ta İngiliz hakimiyeti başladı. 1917'de Osmanlı ordusunun çekilmesiyle Irak İngiliz yönetimine girdi. Bunu izleyen yıllarda İngiltere, Kuveyt üzerindeki nüfuzunu pekiştirdi ve bölgenin siyasi statüsünü kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirdi. Bu durum, Irak'ın bağımsızlığının tanındığı 1931 yılına kadar devam etti. Stefanos Yerasimos "Ortadoğu ve Arabistan Yarımadasının petrol kaynaklarının denetimi, çok

doğaldır ki, İngilizlerin bu bölgeyi denetim altında tutma projelerinin önemli bir ögesini oluşturduğu” iddiasında bulunduktan sonra buna kanıt olarak 1913’te Ortadoğu’da, bilhassa Irak ve Arabistan’da arama ve fizibilite çalışmaları yürüten Amiral Slade’in 31 Ekim 1916 tarihli Mezopotamya, Kuveyt, Bahreyn ve Arabistan’da petrol çıkarma hakkının İngiltere’nin elinde olması, Kerkük bölgesinin ise işgal edilmesi gerektiği yönündeki memorandumunu göstermektedir (Yerasimos, 2010: 223).

Irak’ın bağımsızlığının tanınmasına rağmen, Kuveyt’in statüsünde herhangi bir değişiklik olmamıştır. Bu durum, Irak Başbakanı Nuri Said Paşa’yı, Kuveyt’i ülke topraklarına katmak amacıyla diplomatik girişimlerde bulunmaya yöneltmiştir. Paşa, İngiliz valisi Sir F. Humphrey’ye gönderdiği bir mektupta Kuveyt topraklarının tak-simi konusunda ayrıntılı bir öneri sunmuştur. Mektupta başbakan Vadi el Avce ile el-Batin’in kesiştiği noktadan sonra kuzeye, el-Batin boyunca Safvan’dan geçen enle-min tam güneyindeki bir noktaya, sonra doğuya, Safvan kuyularının, Cebel Sanam’ın ve Umm Kasr’ın güneyine kadar olan bölgenin kendi sınırlarına dahil edilmesi talep edilmiştir. Ayrıca Hor el-Zübeyr ile Hor Abdullah’ın birleştiği yer ve Varbah, Bubiyan, Miskan (Mişcan), Feylake, Avha, Kubbar, Karuh ve Umm el-Maradim adalarının Ku-veyt’e bırakılması önerilmiştir. 10 Ağustos’ta Kuveyt yönetimi bu teklife olumlu yanıt vermiştir. Kuveytli, Iraklı Arap soydaşları gibi öz yönetime kavuşma arzusuyla, Sir Humphrey aracılığıyla Irak’a olumlu bir cevap iletmışlerdir (Tariq el-Shaab Gazete-si, 18 Mayıs 2025, https://tareeqashaab.com/images/imgs/pdf_newspaper/2025/5/116.pdf?utmhttps://tareeqashaab.com/images/imgs/pdf_newspaper/2025/5/116.pdf?utm_). Ne var ki, İngiliz diplomatik yazışmalarında da görüldüğü üzere, Nuri Said Paşa esas engelin Kuveyt halkı değil, İngiliz yönetimi olduğunun tam olarak farkındaydı. Londra yönetimi, Körfezdeki stratejik konumunu ve Kuveyt’in Britan-ya himayesindeki özel statüsünü korumak için, Paşa’nın girişimlerini boşa çıkaracak politikaları zaten sahada yürütmekteydi. Bölgedeki fizibilite çalışmalarından ve ay-rıntılı istihbarat açısından faydalanan İngilizler, olası bir Irak-Kuveyt birleşmesini en-gellemeyi, Körfez’deki güvenlik ve deniz ulaşım hatlarının kontrolü açısından zorunlu görmekteydiler. (Karaçay-Çelik, 2023: 207). Nuri Said Paşa’nın bu girişimleri, temel-de 1920’lerin başında İngiltere’nin Körfez’de çizdiği sınır düzenlemelerinden doğan ve yıllar içinde çözümsüz bırakılan meselelerin bir devamı niteliğindeydi. Özellikle 1923 Ukayr Antlaşması ile Irak-Kuveyt sınırının belirsiz bırakılması ve İngiltere’nin bölgedeki güç dengelerini kendi çıkarına göre şekillendirme politikası, 1939’daki bu taleplerin arka planını oluşturmaktaydı.

Suudi Arabistan-Irak-Kuveyt arasındaki sınırları belirleyen ve hatta petrolün kül-liyetli miktarda olduğuna dair öngörüsü olan Percy Cox ve maiyetindeki İngiliz heyet, 2 Aralık 1923’te imzalanan Ukayr Antlaşması ile Kuveyt ve çevresindeki ülke çıkar-larını sağlama almışlardı. Irak, Arabistan ve Kuveyt’te söz sahibi olmasından istifade eden İngiltere adı geçen ülkelerde nüfuzunu her zaman kendi menfaatlerine uygun olarak kullandı. Bu nüfuz o kadar kuvvetliydi ki görüşmelere hiçbir Kuveyt’li katıl-mamış, fakat Kuveyt’i İngiliz ajanı Binbaşı Moore temsil etmiş, alınan kararlar ise Cox tarafından Kuveytliyle sonradan bildirilmişti. Muhammere Antlaşması’nın de-vamı niteliğindeki bu anlaşma ile Kuveyt topraklarının üçte ikisini kaybetti. Ayrıca Kuveyt-Arabistan sınırları karara bağlanırken Kuveyt-Irak sınırı belirsiz bırakıldı; bu iki sorun ilerleyen dönemde çıkacak anlaşmazlıkların başlıca sebepleri arasında yer

aldı (Yerasimos, 2010: 226-228; Doğan, 2023: 112-113). Anlaşma ile Kuveyt'e 310 mil, Irak'a ise sadece 36 mil deniz sınırı bırakılmıştır; üstelik Irak'a bırakılan bu sınırın büyük kısmı bataklık alanlardan oluşmuştu. Bir tarafta deniz sınırlarını korumaktan aciz ve küçültülmüş bir Kuveyt, diğer tarafta da İran, Kuveyt ve Arabistan arasında sıkıştırılmış bir Irak ortaya çıkmıştı (Gülbüz, 2003: 142; Cleveland, 2008: 230, 525). Böylece İngiltere, ileride kendisine hem bağımlı hem de yakınlık göstermek zorunda kalacak iki devleti, Ortadoğu'da tesis etmeye çalıştığı yeni düzenin birer unsuru haline getirmiş oluyordu.

Ukayr Anlaşması ile atılan bu adım, İngiltere'nin 20. yüzyılın ilk yarısındaki genel politikasının Ortadoğu'daki bir yansımasıydı. Londra yönetimi, bir yandan Filistin'de bir Yahudi yurdu tesis etmeye çalışırken, diğer taraftan da Arapları irili ufaklı devletler halinde parçalanmış şekilde bırakma siyasetini tavizsiz biçimde yürütüyordu. Bu dönemde Nuri Said, Arap coğrafyasında karizmatik ve birleştirici bir lider konumuna gelme hedefiyle hareket ediyor, ancak Cihan Harbi sırasında Osmanlı Devleti'ne karşı birlikte saf tuttuğu İngilizleri bu kez siyasi anlamda karşısına alıyordu. Nuri Said'in Körfez bölgesi ve Arap devletlerine yönelik seyahatleri bölgede bulunan İngiliz temsilciler tarafından takip ediliyor, bu ziyaretler ve gelişmeler Londra'ya ulaştırılıyordu. Kuveyt'in Irak'ın kadimden beri doğal bir uzantısı olduğu sadece Nuri Said değil Iraklı pek çok politikacının düşüncesi olduğu İngilizler tarafından bilindiği için Irak'ın İngiltere'nin himayesindeki özel statülü Kuveyt'i olası işgal girişimine karşı mevcut statüyü koruma siyaseti daha belirgin hale geldi. Bu doğrultuda İngiltere, bölgeye deniz kuvvetleri gönderecek ve Irak'a diplomatik baskı uygulayacak kadar olayı ciddiye aldı (FO 371/104221 No. 495).

20. yüzyılın başında topraklarının bir kısmını Suudi Arabistan'a kaptıran, İran'ın Ortadoğu'daki Şiileştirme politikasını tehdit olarak algılayan ve Irak'ın ilhak politikası altında yaşayan Kuveyt; diğer pek çok küçük devlet gibi öz savunmasını İngiltere, ABD ve zaman zaman Sovyetler Birliği ile ilişkiler geliştirerek sağlamaya çalışmıştır (Sürmelioglu Parlar, 2022: 1871). 1920'lerin başında İngiltere tarafından belirlenen sınır düzenlemeleri ve Kuveyt'in İngiltere himayesindeki özel statüsü, Irak'ın bu bölge üzerindeki toprak taleplerini uzun süre sınırlamıştır. Ancak 1930'lu yılların sonlarına gelindiğinde, Körfez'deki jeo-politik dengelerle birlikte petrolün stratejik önemi hızla değişti. Özellikle 1938'de Burgan sahasında büyük petrol rezervlerinin keşfedilmesi, Kuveyt'in ekonomik değerini artırarak Irak iç siyasetindeki "ilhak ve birleşme" taleplerini iyice körükledi. Irak'ın bu genişleme hedefleri ile İngiltere'nin Körfez'deki nüfuzunu koruma kararlılığı doğrudan karşı karşıya gelince, bu hassas güvenlik dengesi sarsıldı. Bu gelişmeler üzerine "Cahra Olayı" olarak tarihe geçen Irak-Kuveyt sınır çatışmaları 1938'de başladı. İngiltere'nin özel çıkar alanında olan Kuveyt'i Irak'a kaptırmaya niyeti olmayan İngiltere diplomatik ve askeri hamleler ile bu olayları bastırma da olayın etkileri hem Irak hem de Kuveyt tarafında uzun süre devam etti.

2. 1938-1939 Krizi ve Cahra Olayı

Irak henüz Osmanlı Devleti'nden koparılmadan evvel Bağdat'ta Sünni bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Nuri Said eğitim almak için İstanbul'a gelerek Harp Okulu'na yazıldı. Burada eğitimini tamamladıktan sonra Osmanlı ordusunda subay

olarak görev aldı. Osmanlı ordusu saflarında İngilizlere karşı savaşırken esir düştü. Esaret yıllarında milliyetçi duyguları güçlenen Nuri Said, Arap milliyetçiliğini benimseyerek bu düşüncesini yaşamı boyunca sürdürdü. Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ın yanında yer alarak Osmanlı Devleti'ne karşı faaliyetlerde bulundu. Savaşın sona ermesi ve Osmanlı ordusunun bölgeden çekilmesinin ardından etkinlik alanı genişledi. İngiliz himayesinde Irak Krallığı kurulup Faysal kral ilan edilince (23 Ağustos 1921-8 Eylül 1933), onun en yakınındaki isimlerden biri olan Nuri Said, önemli görevleri üstlenmeye başladı. Bu görevdeki başarısı ona kısa sürede daha yüksek makamlara ulaşma imkanı sağladı ve nihayet 1930'da başbakanlığa yükseldi. Bu hızlı yükselişte İngiliz desteğinin payı yadsınamazdı (bkz; ek 1) (Cleveland, 2008: 238).

İngilizlerin desteğini alarak Başbakanlığa kadar yükselen Nuri Said, bu desteğin devamının gelmesini istiyordu. Fakat Faysal'ın ölümünden sonra yerine geçen Gazi bin Faysal (8 Eylül 1933-4 Nisan 1939) kendisinden defaatle Kuveyt'in işgalini istiyordu. Irak'ın bu işgale girişi halinde İngiltere'nin tepkisiz kalmayacağını ve Körfeze donanma göndereceğini önceki tecrübelerinden biliyordu. Kral ile yaptığı toplantılarda Kuveyt'in işgali için şartların henüz oluşmadığını ifade etse de Kral, Nuri Said'e cevaben İngiltere'nin Irak temsilcisi Percy Cox'un tarihsel perspektifi esas almayarak iki ülke arasındaki sınırları belirlediğini, burada kendi ülkesinin menfaatlerini gözeterek yaptığını fakat bu durumun sınır olaylarına ve büyük sorunlara yol açtığını vurguluyordu. Kral, bu yöndeki görüşlerini basın yoluyla kamuoyuna taşıyarak etkili bir propaganda faaliyeti yürüttü.

10 Mart 1939 tarihli İngiltere Bağdat Büyükelçisi William Evelyn Houston Boswall'ın raporuna göre, Doğrudan işgalden önce Kuveyt'te siyasi etkinlik kazanmayı hedefleyen Kral, tanınmış Sakip Ailesi'nden nüfuzlu bir kişiyi Kuveyt'e göndermeyi, hem mevcut durumu öğrenmeyi hem de olası bir birleşmenin koşullarını araştırmayı planlıyordu. Bu temsilci, Kuveyt Şeyhi'ni Bağdat'a davet edecek ve icabet etmesi halinde kendisine devlet nişanı takdim edilecekti. Plan, Nuri Said'in Bağdat'ta olmadığı bir dönemde hazırlanmıştı. Nuri Said döndüğünde Büyükelçi, bu girişimin İngiltere'nin Kuveyt'teki çıkarlarını yok saymak anlamına geleceğini belirterek derhal engellenmesini istedi; Kuveyt'in dış işlerinde inisiyatif kullanamayacağını ve İngiltere ile ortak hareket etmek zorunda olduğunu vurguladı (IOR R/15/6/176).

İngilizler, Irak'ın Kuveyt üzerindeki hak iddialarını bertaraf etmeden dostane ilişkiler sürdürmeye niyetli değildi. Kuveyt halkı ve yöneticileri İngiliz himayesinin kalkmasını isterken, İngilizler hem Irak'la birleşmeye hem de bağımsızlığa karşı çıkıyorlardı. Kuveyt Şeyhi'nin Irak hükümetiyle görüşme talebine İngiliz Bakan, "Majestelerinin hükümeti böyle bir yakınlaşmaya olumlu bakmaz; Şeyh eğer bir görüşme yapacaksa önce bizimle istişare etmelidir" cevabını verdi (IOR R/15/6/176).

İngilizleri karşısına almak istemeyen Nuri Said ve Irak yönetiminin ileri gelenleri Kuveyt'in işgalini henüz çok erken olarak görüyorlardı. Bunun üzerine Kral, Nuri Said'i görevden uzaklaştırdı (1932). Akabinde Basra Mutasarrıfına Kuveyt'in işgali için askeri birliklerinin hazır edilmesi ve Cahra Kasabası'na saldırılması emrini verdi (bkz; ek 2). Sınıra asker yığınağı yapılmaya başlayınca beklenen gerçekleşti ve İngiltere tarafından karşıt sesler yükseldi. Kısa süre içerisinde itirazların dozu yükseldi. Bölgede tansiyon bir hayli yükselmişken Kral Gazi 4 Nisan 1939'da şüpheli bir araç kazasında

öldü. Yerine henüz 4 yaşındaki oğlu Faysal II. Faysal sanıyla Kral ilan edildi (4 Nisan 1939-14 Temmuz 1958). Yeni Kral henüz çok küçük olduğu için kendisine Abdullillah naip atandı fakat Irak'ın fiili yönetimi aynı yıl Savunma Bakanlığı'na getirilen Nuri Said'in eline geçti. Zaten naip atamasında birinci derecede etkili olan yine Nuri Said idi. Cahra Kasabası'na saldırılması ve Kuveyt'in işgaline şimdilik karşı olan Nuri Said böylelikle ülkesi ile İngiltere arasında kriz yaşanmasının hatta ülkesinin İngilizler tarafından yeniden işgalinin önüne geçtiğini düşünüyordu (Doğan, 2023: 131-132). Ülkeyi zaten fiili olarak yöneten Nuri Said İngilizlerin desteği ile 1938'de tekrar Başbakanlığa geldi. Bu sıralarda Kuveyt'in Burgan Sahası'nda petrol keşfedildiği ve çok zengin petrol yataklarının bölgede mevcut olduğunun kuvvetle muhtemel olduğu haberleri başta başbakan olmak üzere Irak devlet ricalinin dimağında Kuveyt'in bir zamanlar Basra'ya bağlı olduğu ve coğrafi olarak Irak'a tabi olduğu gerçeğini ortaya çıkardı. Bu düşünce kısa sürede dillendirilmeye başlayınca İngiltere ile ilişkiler gerilmeye başladı.

Yukarıda da işaret edildiği üzere Kuveyt'te petrolün keşfi 23 Şubat 1938'de Burgan sahasında oldu (Yergin, 2011: 288; bkz; ek 3). Keşfi gerçekleştiren ise British Petroleum (BP) idi. Zaten İngiliz himayesinde bir şeyhlik olan ve İngiltere ile 23 Ocak 1899'da imzalanmış olan himaye anlaşması ile İngilizler Sabah Ailesini Osmanlı Devleti ve Arabistan'a karşı koruyacak, mali yardımda bulunacaktı (bkz; ek 4). Bu anlaşmayı ileri taşıyan İngilizler 1914'te Kuveyt'i doğrudan himayesine aldılar (Turan, 2003: 364; Gürel, 1979: 63). Bu gelişmelerden sonra İngilizlerin müsaadesi olmadan Kuveyt'te İngiliz şirketi dışında bir şirketin arama yapma ya da petrol çıkarması mümkün değildi. Lakin doğrudan İngiliz şirketinin arama çalışmalarına devam etmesinin tepkiyle karşılanacağından çekinen İngilizler BP ve Gulf Oil'in (Bir ABD şirketi olup şimdiki adı Chevron Corporation'dır) ortak girişimi olan Anglo-Persian Şirketi'ne Kuveyt Petrol Şirketi'ni (KOC) kurdular ve petrol arama faaliyetlerini bu şirket eliyle yürütmeye başladılar (Gürel, 1979: 64-65). Yani sözde milli özde İngiliz iştiraki olan bu şirket vasıtasıyla İngilizler petrol sahalarında yoğun çalışmalar yürüttüler. Burgan Sahasında daha keşfedilmemiş petrol rezervlerinin olduğu İngilizler tarafından gayet iyi biliniyordu. Bu nedenle İngilizlerin bu tarihten sonra Kuveyt'e yönelik ticari ve siyasi politikalarını derinleştirdiler ve ikili ilişkilerini bu yönde ilerletme prensibini benimsediler (Talahma, 2021: 89; Özçelik&Baytar, 2024: 147). 1899'daki anlaşması ile Kuveyt şeyhini dış tehditlere karşı koruyacağını teminat altına alan İngilizler aslında bu anlaşma ile Kuveyt'teki nüfuzlarını ve üstünlüklerini bağittirmiş oluyorlardı (Doğan, 2023: 97). 1938'de ise bu anlaşmaya dayanarak ülkedeki nüfuzunu tekrar hatırlatmış oldular. Fakat buna rağmen İngiliz çıkarlarına karşı gelen, sesini yükselten, petrol arama, işleme ve ihracı hususunda yabancı şirketin egemen olmasına itiraz eden, bunu da her koşulda ifade eden Kuveyt meclisini dahi dağıttılar. Buradaki nüfuzunu ve üstünlüğünü sadece Kuveyt'e, Irak'a, Arabistan'a değil Kuveyt'in de dahil olduğu Ortadoğu'da petrol imtiyazı ve ortaklık elde etmeye çalışan ABD, Fransa, Hollanda ve Almanya gibi dev petrol tröstleri olan ülkelere de ispat etmiş oluyorlardı (Sürmelioglu Parlar, 2019: 252).

Bu gelişmelerden kısa süre sonra 2. Dünya Savaşı başladı. Savaşın başat güçlerinden olan İngiltere, Kuveyt'teki petrol aramalarını durdurma kararı aldı. Hatta Daniel Yergin Petrol isimli eserinde, savaş sırasında Almanların açılan kuyuları ele geçirmesinden ve bu stratejik ürünü kendilerine karşı kullanmasından endişe duydukları için

Müttefik hükümetlerinin de talebiyle İngilizlerin bu kuyuları çimento marifetiyle kapatırdıklarından bahsetmektedir (Yergin, 2003: 290).

Bu faaliyetler, İngiltere'nin bölgedeki nüfuzunu, petrol kaynaklarını ve jeo-politik konumunu korumasını sağlamış; savaş sonrasında yeniden bölgenin egemen gücü olmasının önünü açmıştır. Bernard Lewis, Ortadoğu isimli çalışmasında, Batılı güçlerin savaş öncesinde elde ettiği bu kazanımların stratejik hedeflere ulaşmada hayati bir rol oynadığını belirtir. Örneğin, Basra Körfezi'nde bir ileri karakol görevi üstlenen Kuveyt, Mihver Devletlere karşı Batı için önemli bir askeri üs ve lojistik merkez olmuştur. Lewis, Batılı devletlerin bölgedeki çıkarlarını korurken, buradaki yapıları karşı ittifakın baskısından kurtarmasını iki tarafın karşılıklı hizmeti olarak yorumlamaktadır (Lewis, 2011: 446).

Yazar İngiltere'nin başını çektiği Müttefik Devletlerin Mihver Devletlere karşı Dünya Savaşı sırası ve devamındaki faaliyetlerini bölge ülkeleri için bir hizmet olarak değerlendirse de yaşanan gelişmelerin bu durumdan muzdarip olduklarını göstermektedir. Çalışmaya konu olan Irak ve Kuveyt devletleri de bu faaliyetlerden paylarına düşenleri ziyadesiyle almışlardır. İngiltere'nin de içinde bulunduğu Batılı devletlerin bölgeye faydadan çok zarar getirdiği adı geçen bu ülkelerin liderleri tarafından sık sık dile getirilmiş olup bunlara ilgili arşiv vesikalarında da rastlanılmaktadır.

Cahra Olayı ve 1938-1939 krizi, Irak ile Kuveyt arasındaki gerilimi yalnızca askeri boyutuyla değil, aynı zamanda siyasi ve diplomatik boyutlarıyla da derinleştirmiştir. İngiltere'nin sert tepkileri doğrudan bir işgali engellemiş olsa da, Bağdat yönetimi bu kez dolaylı yöntemlerle Kuveyt üzerinde nüfuz kurma arayışına yönelmiştir. Bu süreçte diplomatik baskı, sınıra yönelik askeri yığınak ve kamuoyu nezdinde meşruiyet sağlamaya dönük propaganda faaliyetleri, Irak'ın Kuveyt politikasının temel araçları haline gelmiştir.

2.1. Irak'tan Kuveyt'e Yönelik Askeri Tehditler ve Propaganda Faaliyetleri

Irak hükümetinin, kadim dönemden beri Kuveyt'in kendi ülkelerinin bir parçası olduğunu iddia etmeleri ve bunu tarihi vesikalarla belgelendirmeleri İngiliz himayesindeki Ateşkes Ülkeleri olarak bilinen Körfez'deki diğer Arap yerleşim yerleri için de tehdit olarak algılandı (Karaçay-Çelik, 2023: 207). İngiltere'nin Bağdat Büyükelçisi Boswall ile Irak kralı ve Başbakan arasında yapılan görüşmede Kuveyt meselesi gündeme geldi. Irak tarafı dostane bir tavır sergilese de, büyükelçi bu tutumu samimi bulmadı ve Irak'ın nihai amacının Kuveyt'i değil, Körfez'deki diğer stratejik bölgeleri de topraklarına katmak olduğunu düşündü. Bu kanaatini iki unsura dayandırdı: (1) Nuri Said'in Kuveyt'e elçi gönderme önerisi ve (2) Kuveyt'e polis gücü gönderme teklifi. Her iki girişim de İngilizlerce fiili işgalin ön adımları olarak değerlendirildi (IOR/R/15/6/176).

Irak tarafının maksat ve faaliyetlerinin elçinin iddialarını doğrular nitelikte olduğu açıktır fakat İngiliz istihbaratının ve diplomatlarının da Iraklı yöneticileri yakından takip ettiği unutulmamalıdır.

29 Mart 1939'da Basra'daki İngiliz hava subayının Kuveyt Siyasi Ajanı Kaptan G. S. De Gaury'ye gönderdiği gizli yazışmada, Cahra Olayı ve Kuveyt'e yönelik planlar ayrıntılı şekilde yer aldı. Rapora göre, görünüşte asayiş desteği amacıyla yapılan hazırlıklar, gerçekte askeri yığınak, Kuveyt Yasama Konseyi'nin feshi, muhalefet üzerinden iç isyan çıkarma ve Şubbah kabilesi gibi alt tabakaları kışkırtma planlarını içeriyordu. Irak ordusunun Cahra Kasabası'na (bkz; ek 5) girmesi ve ardından Şeyh'in devrilerek yerine Irak yanlısı isimlerin getirilmesi hedefleniyordu (IOR R/15/6/176).

Kuveyt'i işgal edecek Irak askerinin toplam sayısı yaklaşık 5 bin olarak hesaplanıyordu. Kuveyt'i Şiileştirme politikası da olan bu hareket sonunda Şeyhin devrilmesi ve yerine Seyyid Salih ve yanındakilerin Kuveyt'in yönetimine geçmesi planlanıyordu (IOR R/15/6/176).

Nitekim Irak polisi Nisan ayında Kuveyt şeyhinin topraklarına saldırılar düzenledi. Gerekçeleri ise Arabistan'ın Kuveyt'e uyguladığı ambargo sonucunda Kuveyt Araplarının Basra üzerinden Irak'a kaçakçılık yapmalarıydı. Başkomutan Nuri Said, İngiliz temsilci ile görüşmesinde Suudilerin ticaret ambargosunu kaldırmasının kaçakçılık faaliyetlerinin önüne geçemeyeceğini hatta bu durumun daha da kötüye evrileceğini, çünkü Arabistan üzerinden tekrar Irak'a malların gireceğini bildiriyordu. Nuri Said'in bu sözlerinden hareketle İngiliz temsilci, Irak'ın sadece Kuveyt ile yetinmeyerek Arabistan topraklarına da saldırılar düzenleyebileceğini zira Irak'ın Arapların liderliğine soyunduğunu ifade ediyordu. Nuri Said, 1932'den bu yana kaçakçılık faaliyetlerinin artarak devam ettiğini, bedevi Arapların ve kontrollerde gösterilen gevşekliğin buna sebep olduğunu, bu nedenle alınan ve ileride yürürlüğe konulması planlanan tedbirlerin kesinlikle tatmin edici sonuçlar doğurmayacağını bildiriyordu. Başbakanın bu düşüncesinde ısrarcı olması temsilcinin endişelerini artırıyor ve İngiltere'den bu konuda sıkı tedbirler alınması yönündeki ısrarlarını artırmaya yol açıyordu. İngiliz temsilci Boswall, Irak'ın iddialarının aksine uzman görüşlerine göre Kuveyt ile Hicaz arasında olacak ticaretin artarak devam edeceğini, bu durumun Irak'ın uluslararası ticaretine zarar vermeyeceğini bildirmişti. Temsilci, Nuri Said'i ikna edebilmesi için çok daha güçlü delillere ihtiyacı olduğunu ve bunun ivedilikle sağlanmasını bildiriyordu (IOR R/15/6/176). Nuri Said temsilciyle temasında taraflar arasında uyuşmazlıkların ve anlaşmazlıkların bertaraf edilmesini istemekle birlikte Kuveyt'in işgalinin henüz çok erken olduğunu, İngilizleri karşısına almanın Irak için olumsuzluklar doğuracağını biliyordu.

1 Eylül 1939'da 2. Dünya Savaşı'nın başlaması, İngiltere'nin Kuveyt üzerindeki kontrolünde nispi bir gevşemeye yol açtı. Bu durum, Irak yönetiminin Osmanlı sonrası hak iddialarını canlandırma çabalarını hızlandırdı. Cahra Kasabası'nın stratejik konumu, bu planlarda kilit rol oynadı. Ancak genç ve tecrübesiz Kral Gazi'nin radyo konuşmalarında yaptığı aceleci açıklamalar, İngilizlerin hızlı karşı tedbirler almasına neden oldu. Kral'ın Körfez, Filistin ve Suriye'nin bir gün Irak'a katılacağı yönündeki demeçleri bunun en açık örneklerinden biriydi.

2.2. Irak'ın Diplomatik Girişimleri, Propaganda Faaliyetleri ve İngiltere'nin Tepkisi

Irak'taki İngiliz istihbarat görevlileri Nuri Said başta olmak üzere Iraklı yöneticilere güvenemeyeceklerini defaatle tecrübe ettiklerinden onları sürekli tarassut altında tutuyorlardı. Zira bir taraftan İngilizlerle dostane ilişkilerin devamından yana olduklarını ifade ederken diğer taraftan Almanlarla gizli görüşmeler gerçekleştiriyorlardı. Bağdat temsilciliğinin 24 Mart 1939 tarihli ve gizli ibareli yazısında Irak radyosu ve basında yürütülen propaganda ile İngiliz aleyhtarlığı işleniyor, Kuveyt başta olmak üzere Körfeze yönelik Irak'ın emellerine yönelik programlar işleniyordu. Bu yayınlar arasında Almanya, ele geçirmek istediği Sudet Bölgesi ile ilgili olanları öne çıkmaktadır. Rapora göre bu propagandanın arkasında Nazi Almanyasının Bağdat Büyükelçisi Herr Fritz Grobba vardır.

19 Nisan 1939 tarihli Athra Gazetesinde "Iraq, Hitlerizm Yolunda" başlıklı makalede Irak hükümetinin Kuveyt'i ilhaka hazırlandığı bilgisine yer verilirken şunlar vurgulanıyordu: Hitler'in Südet bölgesinde hak iddia ettiği gibi Irak hükümeti de Kuveyt'te hak iddia ediyor. Kuveyt'in tarihi ve etnik açıdan Irak'a bağlı olduğu iddia ediliyor ve bu nedenle Irak Kuveyt'i işgal etmek istiyor. Ne var ki bu iddiaların ne uluslararası hukukta ne de Kuveyt halkının kahir ekserisinin kanaatinde bunun bir karşılığı var. Bu milliyetçilik değil, emperyalist bir macera. İç kargaşa yaratma ve korkutma yoluyla genişleme yöntemi Almanlardan mülhem gibi görünmekte ve bir kısım Iraklı çevreler tarafından benimsenmiş görünüyor (Athra Gazetesi, No. 19, 19 Nisan 1939; bkz; ek 5).

Raporda yer alan bir diğer önemli bilgi ise bazı yerel siyasetçilerin, Kuveyt şeyhine olan borçlarını ödemekten kurtulmak amacıyla onu devirmek istemeleridir. Rapor; bu politikacıların şeyhe karşı alacakları tavır ve darbe girişimi karşılığında, başta Kuveyt Limanı olmak üzere ticaretin yoğun olduğu merkezlerde imtiyazlar elde ederek ödüllendirileceklerini iddia etmektedir.

21 Mart 1939'da Briton-Rusell'dan Cidde İngiltere temsilcisi Sir R. Bullard'a gönderilen telgrafta İngiltere'nin bölgedeki çıkarlarının derinden sarsılmasının kaçınılmaz olduğunu bu nedenle Majestelerinin hükümetinin Irak tarafından girişilecek bir teşebbüse kesinlikle sessiz kalınmayacağını ve silahlı kuvvetlerin derhal müdahale edeceğinin mümkün olan en kısa sürede Irak'a bildirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Rusell'in iddiasına göre bu tür girişimlerin arkasında Almanya vardı. Almanlar eğer bu propaganda ve kışkırtıcı faaliyetlerine devam ederse İngiltere için Ortadoğu'da ileride daha ciddi sorunlar hasıl olacaktır. Bu durumun önüne geçilmesi ve Almanlar eliyle kışkırtılan Iraklıların derhal engellenmesi gerekmektedir (IOR R/15/6/176).

Gelişmeler İngilizlerin bölgede uzun zamandan beri tesis ettiği nüfuzun ve bölgede kritik bir konumda bulunan Kuveyt'teki özel statüsünün devamı için tavizsiz ve kararlı siyaset izlemesini zaruri kılmıştır. İngiliz istihbarat raporlarının işaret ettiği Alman nüfuzu ve Kuveyt'e yönelik saldırgan söylem, Londra'nın doğrudan askeri müdahaleden ziyade diplomatik uyarılar ve yerel güç dengelerini kullanma stratejisini öne çıkarmasına yol açmıştır. Bu strateji ise Nuri Said'in hem iç kamuoyunu konsolide etmeye çalışan hem de İngilizlerle doğrudan çatışmaktan kaçınmaya dayanan kriz yönetimini meydana getirmiştir.

2.3. 1939–1941 Dönemi: Nuri Said'in Kriz Yönetimi

İngiltere'nin Kuveyt temsilcisine göre Kral, Nuri Said, Irak hükümeti ve tüm yetkili merciler İngiltere ile karşı karşıya gelmek istememektedirler. Irak ekonomik, askeri, siyasi ve daha pek çok açıdan derin bir krizin içindedir. Başbakan, İngiliz makamlarına karşı otoritesini kullanamamaktadır. Kendi güçlerinin ve yönetim sistemlerinin idaresi de kendi kontrollerinde değildir. Bu haliyle istese bile Kuveyt, körfez bölgesi ya da İngiltere'nin Ortadoğu'daki herhangi bir manda idaresi için tehdit oluşturmamaktadır. Bu nedenle ne kraliyet hava kuvvetleri ne de kara kuvvetleri kullanılmalıdır. Bunun için İngiltere'nin diplomatik uyarıları kafidir. Temsilci İngiltere-Irak çatışmasını istememektedir. Zira İngiltere'nin bu ülkede de çok ciddi çıkar alanları ve nüfuz alanları vardır. Bunun yerine İngiltere'nin desteği ile Kuveyt'in olası Irak saldırısını püskürtebilmesi için caydırıcı bir gücün oluşturulmasıdır. Bu caydırıcı güç kabilerden müteşekkil olmalıdır (tribal levy force). Kuveyt'in yerel halkından destek gücü adı altında askeri birlik kurmayı hedefleyen İngiltere, bu yolla adeta kardeşi kardeşe kırıdıracaktır¹. İngiliz askeri müdahil olduğu zaman Irak ve Ortadoğu halklarının tepkisi ve karşı duruşuyla karşı karşıya kalabileceğini bilmektedir. (IOR R/15/6/176).

3. Kriz Sonrası Dönem ve Genel Değerlendirme

İkinci Dünya Savaşı sonrası durum kısa bir süre aynı kaldı. Tüm dünyada olduğu gibi Ortadoğu coğrafyasında da önemli değişme ve gelişmeler meydana geldi. İki kutuplu hale gelen dünyada Doğu ve Batı blokları arasındaki soğuk savaş Ortadoğu'da da tam anlamıyla yaşanmaya başladı. 1948'de İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğiyle kurulan İsrail ile Arap devletleri arasında aynı tarihten itibaren Arap-Yahudi savaşları başladı. Bu savaşların tamamına Irak da dahil oldu. Bu savaş ve iki kutbun birbiriyle mücadeleye tutuştukları önemli merkezlerden olan Ortadoğu'da Irak'ın Kuveyt'i ele geçirme planları Iraklı siyaset yapıcılarının gündemlerindeki yerini alt sıralara taşıdı. İngilizlerin de bu kaotik ortamda bu bölgede doğrudan asker bulundurmaları kamuoyunda ve siyasi mecralarda çok ciddi tartışmalara ve anlaşmazlıklara yol açtı. Nihayet Kuveyt'ten çekilmesini hükümet karara bağlayınca İngiltere ile Kuveyt arasında 19 Haziran 1961'de İngiliz güçlerinin Kuveyt'ten çekilmesi konusunda bir anlaşmaya varıldı ve İngiliz askeri Kuveyt'ten çekildi. Çekilme gerçekleştikten kısa süre sonra Sovyet destekli General Abdülkerim Kasım Irak güçlerine Irak'ın bir parçası olarak gördüğü Kuveyt'i almak için seferber olmalarını emretti ve işgal gerçekleşti. Arap ülkelerinin ve İngiltere'nin baskılarına dayanamayan Irak, birliklerini Kuveyt'ten çekmek zorunda kaldı. Bunu müteakip İngiliz güçleri 1 Temmuz 1961'de Kuveyt'e geri döndü (Karaçay-Çelik, 2023: 208). Kuveyt durumu düzeltmek için harekete geçti ve 5

1 Majestelerinin Hükümeti için Kuveyt'te bir destek gücü oluşturmanın tahmini maliyeti:

(a) Bir İngiliz Subayı (muhtemelen Hindistan sınırından) –

Kuveyt'teki komutanın emrine verilecek, barış zamanı eğitimiyle yükümlü.

Maliyet: 1000 £

(b) Bir İngiliz Astsubayı (non-commissioned officer) –

Uygun konaklama Kuveyt Şeyhi tarafından sağlanacak.

Maliyet: 500 £

(c) Kuvvetin maaş ve bakım masraflarına katkı

(d) İlave ekipman tedarik maliyeti (makinelî tüfek, hafif zırhlı araçlar, haberleşme teçhizatı vb. ilk etapta verilecek hediyeler).

Maliyet: Toplam: İlk yıl için 3000 £, devam eden yıllar için yıllık 3000 £. ((IOR R/15/6/176).)

Temmuz'da Arap Birliği'ne katıldı. 6 Temmuz 1961'de İngilizlerin teşvik ve desteğiyle Birleşmiş Milletler'e kabul için katılma talebinde bulundu. Kuveyt'in üyeliği için oylamaya geçildi, ancak talep Sovyetler Birliği'nin itirazları nedeniyle onaylanmadı. Bu, ise 8 Şubat 1963 darbesine yol açtı. Darbe ve Kuveyt'in ilhakı talebinin sona ermesinin ardından 4 Ekim 1963'te Bağdat'ta Başbakan Ahmed Hasan el-Bekir başkanlığında Irak ve Kuveyt heyetleri arasında bir toplantı gerçekleştirildi. Irak heyetinde Savunma Bakanı Korgeneral Salih Mehdi Ammaş, Ticaret Bakanı Mahmud Muhammed el-Humsi ve Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Muhammed Kian; Kuveyt heyetinde ise Veliaht Prens ve Başbakan Şeyh Sabah el-Salim el-Sabah, İçişleri Bakanı ve Dışişleri Bakan Vekili Şeyh Saad el-Abdullah el-Sabah, Ticaret Bakanı Halife Halid el-Guneym ve Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Büyükelçi Abdurrahman Salim el-Atik yer aldı. Toplantıda şu kararlar alındı:

1. Irak Cumhuriyeti'nin Başbakanı Nuri Said'in 21 Temmuz 1932 tarihli ve Kuveyt Devleti Hükümdarı tarafından 10 Ağustos 1932'de onaylanan mektubunda belirtildiği üzere, Kuveyt Devleti'nin bağımsızlığı, toprakları ve sınırları üzerindeki tam egemenliğinin tanınması.
2. İki hükümet, ulusal görev ve ortak çıkarları gereği aralarındaki kardeşçe ilişkileri güçlendirmek için çalışacaklardır.
3. İki hükümet, aralarında kültürel, ticari ve ekonomik işbirliği kurmak ve bilgi alış-verişinde bulunmak için çalışacaklardır.

Alınan kararlar tutanaklar halinde kaydedildi ve Irak heyeti başkanı Sayın Ahmed Hasan El-Bekir ve Kuveyt heyeti başkanı Şeyh Sabah El-Salem El-Sabah tarafından imzalandı. Kuveyt Devleti, Birleşmiş Milletler Tüzüğü'nün 102. maddesi uyarınca bu tutanakları derhal Birleşmiş Milletler'e teslim etti. Tutanaklar Birleşmiş Milletler'de 7063 sayılı, 1964 Anlaşma Serisi belge olarak kaydedildi (Tariq el-Shaab Gazetesi, 18 Mayıs 2025, [https://tareeqashaab.com/images/imgs/pdf_newspaper/2025/5/116.pdf?utm_](https://tareeqashaab.com/images/imgs/pdf_newspaper/2025/5/116.pdf?utmhttps://tareeqashaab.com/images/imgs/pdf_newspaper/2025/5/116.pdf?utm_) (bkz; ek 6).

Yukarıdaki anlaşmadan da anlaşılacağı üzere Irak'ın Kuveyt'i işgalden vazgeçmeyeceğini anlaması üzerine İngiltere tekrar devreye girdi ve bu anlaşmayı her iki tarafa da kabul ettirdi. Iraklı yetkilileri Kuveyt'e saldırmamaları hususunda anlaşma yapmaya adeta mecbur bırakan İngiltere icap ettiğinde Kuveyt'e asker yığma ve Irak'a müdahale hakkını saklı tuttu. İngilizler ve onların müttefiklerini karşısına almak istemeyen Iraklı yetkililer uzun bir süre Kuveyt'in ilhakını gündemden düşürdüler.

Saddam Hüseyin'in 1979'da yönetimi ele geçirmesi ile bu politika yeniden gündeme geldi. Fakat Irak'ın İran ile 8 yılı aşkın bir süre savaşı üzerine bu politika Irak gündeminden düştü. Saddam'ın Kuveyt üzerinde hak iddialarına rağmen Kuveyt, İran-Irak Savaşında Irak tarafını destekledi. Zira İran'ı kendisi için daha büyük bir tehdit olarak görüyor, Irak'ın Kuveyt'e müdahale etmesi halinde Batının kendi yanında olacağını biliyordu. Nitekim savaş bitip Irak Kuveyt'e yönelik eski politikaları yeniden gündeme getirince karşısında Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve koalisyon güçlerini buldu. ABD'nin liderliğindeki Batılı devletlerin tüm uyarı ve tehditlerine rağmen Saddam Hüseyin orduya Kuveyt'in işgalini emretti ve işgal kısa süre içinde

gerçekleşti (2 Ağustos 1990). Saddam Hüseyin Kuveyt'i Irak'ın 19. vilayeti olarak ilan etti (Cleveland, 2008: 525; Sürmelioglu Parlar, 2022: 1869-1872). BM Güvenlik Konseyi acil koduyla toplantıya çağırıldı ve konsey işgal dolayısıyla Irak'ı kınadı ve işgali sona erdirmesini talep eden 660 sayılı kararı aldı. Bunu müteakip ABD başta olmak üzere Batılı devletler Irak'ı Kuveyt'ten çekilmesi hususunda uyardı ve müdahaleye gerek kalmadan barışın sağlanması hususunda uyardı. Saddam Hüseyin'in çekilmeye yanaşmaması üzerine Koalisyon Güçleri Çöl Fırtınası Operasyonu ile Irak'a müdahale etti (17 Ocak 1991). Koalisyon güçleri Irak'ı 41 günde mağlubiyeti kabule mecbur bıraktı (28 Şubat 1991). Bundan hemen sonra Irak, 950 petrol kuyusunun yaklaşık 810'unu ateşe vererek ve Basra Körfezi'ne petrol sızdırarak büyük bir çevre felaketine sebebiyet verdikten sonra Kuveyt'ten çekildi. Bu çekilmeden kısa süre sonra ülkenin bağımsızlığını anlaşıma ile kabul etmek zorunda kaldı.

Böylelikle Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn'in yanı sıra Kuveyt'in de petrolü, yatırımları, öz kaynakları ve petrol gelirleri yine Batıya hizmet etmeye devam edebilecekti. William Cleveland Batılı devletler için petrolün vazgeçilmez ekonomik bir kaynak olduğu için Arap monarşilerinin istikrarı ve Batıya petrol akışı Batının istikrarı için de önemlidir der ve savını şu ifadelerle güçlendirir: "...Körfez hükümdarlarının petrol gelirlerini Batıya yatırımları Batı ekonomileri için hayati önemdeydi. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt'in Batıdaki toplam yatırımları 200 ila 300 Milyar dolar arasındaydı. Körfezde var olan ekonomik ve siyasal düzen ABD'nin çıkarlarına hizmet ediyordu; Saddam Hüseyin'in Irak'ı bu düzene bir tehditti. Saddam 1990'da bir konuşmasında Arap devletlerine petrol gelirlerini Batılı devletlere değil Arap ülkelerine yapmaları çağrısında bulunmuştu. Irak'ın Kuveyt'in ilhakıyla Kuveyt'in yatırımları başka ülkelere kayabilecekti; diğer Arap devletleri de ortaya çıkacak bu yeni düzene ayak uydurabilecekti. ABD yönetimi Irak'ın mevcut uygun düzeni bozmasına izin veremezdi..." (Cleveland, 2008: 530-531).

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin Irak'tan 1917'de çekilmesi ve yerini İngiltere'nin alması sadece Irak için değil Körfez için de bir milat olarak telakki edilebilir. Zira burada otorite değişimi beraberinde yeni kimlik arayışlarını, yeni devlet yapılanmalarını, sınır anlaşmazlıklarını, mezhep çatışmalarını, ekonomik rekabeti getirdi. En önemli su yolları arasında bulunan Hürmüz Boğazı sadece sömürge devletlerin değil Körfez'e kıyısı olan ülkelerin rekabet sahası haline geldi. Bölgede petrolün varlığı, yapılan fizibilite çalışmaları sonucu büyük petrol yataklarının olduğuna dair güçlü emareler bu rekabeti tarihte hiç olmadığı kadar artırdı.

1930-1940 arası kritik bir dönem olarak kabul edilir. Türkler bölgeden çekilene kadar olan süreçte Irak'ın bir parçası, jeolojik olarak da Irak'ın doğal bir uzantısı olan Kuveyt için Nuri Said ile başlayan ilhak teşebbüsleri bölgenin hegemon gücü İngiltere'nin Körfez'deki çıkarları ile çatıştı. Arşiv belgelerinin verdiği bilgilere göre Irak, dönemsel olarak değil sistematik ve ısrarcı bir birleşme politikası gütmekteydi. Kuveyt için takip edilen bu politikanın tüm Körfeze yayılmayacağının bir garantisi yoktu. 1938'de Burgan sahasında petrolün bulunması 1932'de bağımsızlığını kazanan Irak ile İngiltere ile doğrudan çatışmadan kaçınması bu diplomatik temasların devamlılığının

en önemli gerekçesiydi. Diplomasinin yanı sıra Kuveyt halkının Arap olmasından istifade ederek milliyetçi söylemlerde bulunması, askeri, ekonomik ve dini propaganda faaliyetlerini bu rekabetin en somut ve en öne çıkan girişimleri idi. Nuri Said'in bu girişimleri karşısında İngiltere'nin Kuveyt ve Körfez'deki statükoyu korumaya yönelik katı tutumu Irak için caydırıcı nitelikteydi. II. Dünya Savaşı öncesi Körfez'in stratejik öneminin artması, ekonomide ve cephelerde petrolün rolünün her geçen gün artması yeni petrol yatakları keşfedilen ve yeni petrol kuyuları açılan Kuveyt'in önemini daha da artırdı. Bu da İngiltere'nin Kuveyt'i bir müddet daha himayesi altında tutmasındaki kararlılığını artırdı. İngiltere'nin bu kararlı tutumu ve mandasını devam ettirmekteki ısrarlı politikası Irak'ın bölgesel liderlik çabalarının önüne adeta bir set çekti. 1938-1939'da Irak'ın Kuveyt'i ilhak girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanması II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında bölgede meydana gelen çok boyutlu gelişmeler Irak'ın Kuveyt'e yönelik hak iddialarını dönemsel olarak askıya almasına sebep olmakla beraber bu iddialarını ve politikalarını asla sonlandırmadı.

Nitekim Saddam Hüseyin Kuveyt'i 1990'da işgal ederek 19. vilayeti olarak ilan etti. ABD ve koalisyon ortaklarının müdahalesiyle sonuçlanan bu girişim aslında Irak'ın Kuveyt üzerindeki emellerinden vazgeçmediğini, Ortadoğu'da sürekli değişen dengeler nedeniyle bu hedefini sürekli olarak ötelemek zorunda kaldığının göstergesi olarak değerlendirildi.

Çalışmanın zaman aralığı 1938-1939 olarak sınırlandırıldı. Bunun gerekçesi ise Irak'ın bağımsızlığını kazanmasından kısa süre sonra ilk defa genişleme siyasetine girişmesi, hedef coğrafya olarak Kuveyt gibi stratejik bir bölgeyi seçmesi ve doğrudan olmasa da Kuveyt'in hamisi İngiltere'yi karşısına almasıdır. Zira bu cüretkar girişim sadece İngiltere'yi değil, bölgedeki yerel, bölgesel dinamikleri de harekete geçirmişti.

Yukarıda da ifade edildiği gibi bölgede meydana gelen gelişmeler Ortadoğu'da yeni yeni gelişmeler ve değişmelere sebebiyet verdi. Bu gelişmeler ve değişmelerin göz önünde bulundurularak İngiliz ve Türk arşiv belgelerinin yoğunluklu olarak kullanılarak hazırlandığı bu çalışmanın zaman aralığının dışında kalan dönemler hakkında çalışmaların yapılabileceği kanaatini doğrudan ortaya çıkardı.

Ekler

Ek 1 Paris Barış Konferansı 1919-20. Soldan sağa Rüstem Haydar (geleceğin savunma bakanı) Nuri Said Paşa (ileride 14 kez başbakanlık yaptığı iddia edilir), Faysal (Irak'ın ilk kralı), Rosario Pisani, Thomas Edward Lawrence, Kaptan Tahsin Kadri ve Nuri Said'in yardımcısı

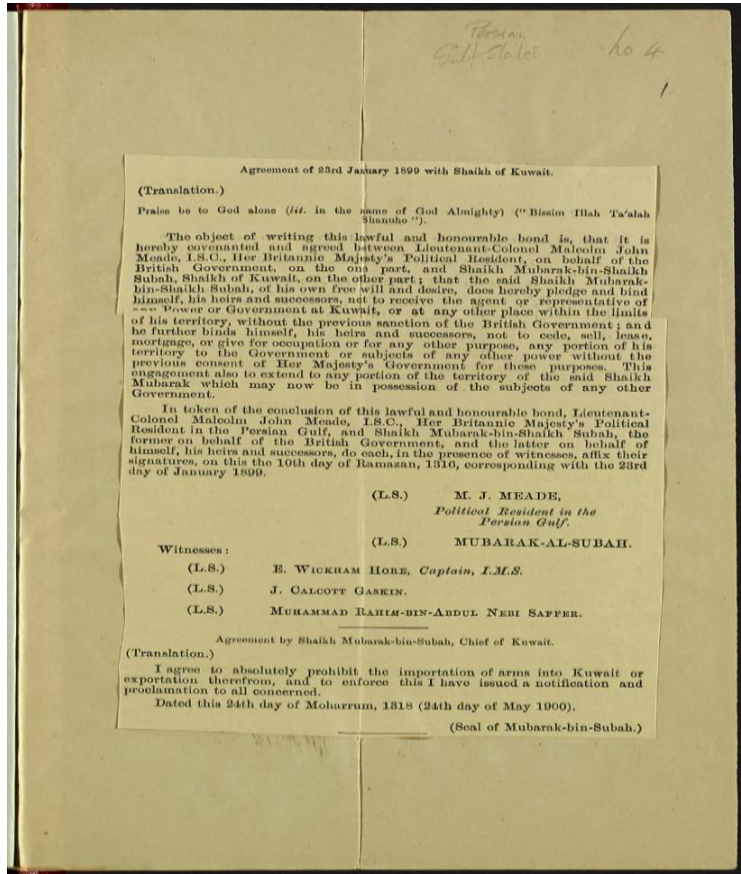
Ek 2 Kuveyt ve Cahra Kasabasını gösteren harita

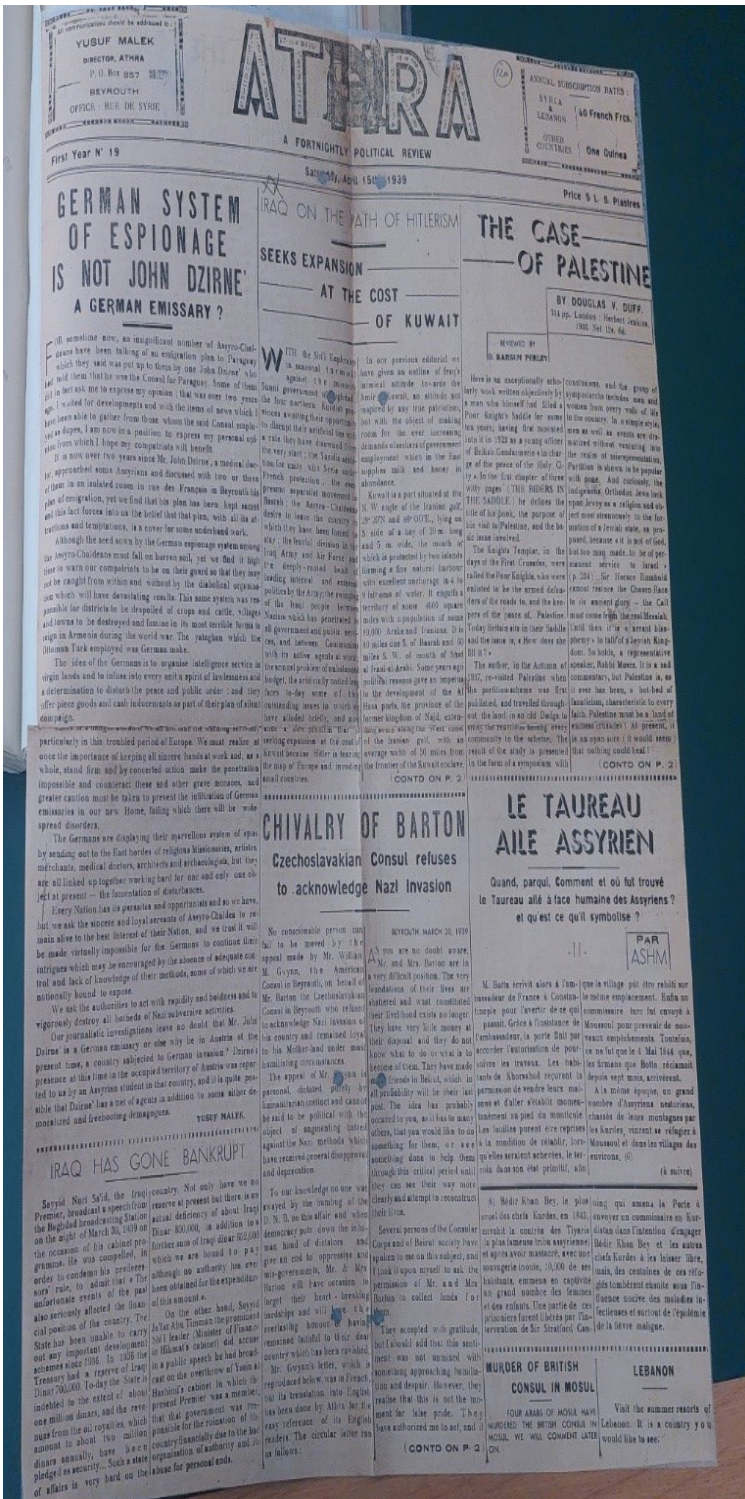
Ek 3 Kuveyt'te petrol aramalarında ilk dönemler

Ek 4 İngiltere ile Kuveyt arasında imzalanan 1899 tarihli himaye anlaşması

Ek 5 Ürdün'de yayın yapan Athra Gazetesi'nin 19 Nisan 1939 tarihli sayısı.

Ek 6 Kuveyt'in sınırlarını çizme konusunda ilk kurucu belge. Tariq el-Shaab Gazetesi, 18 Mayıs 2025

البراهه بصبط مديرا في ديوان محافظه
ديالى أضر المال العام

رسالة نوري السعيد - الوثيقة التأسيسية الأولى لترسيم الحدود مع الكويت

كتب بواسطة:

مقالات

هادي عزيز علي

187

18 أيار 2025

كانت مشيخة الكويت تابعة إلى الدولة العثمانية ضمن ولاية البصرة وتجلى طموحها في الحصول على الحكم الذاتي فكان لها ذلك إذ عقدت الحكومة البريطانية والعثمانية اتفاقا عام 1913 منحت بموجبه المشيخة بما

Kilit Modu Etkinleştirildi
tareeqashaab.com

Kaynaklar

Arşiv Vesikaları

FO 371/104221 No. 495

IOR R/15/6/176

Araştırma/İnceleme Eserler

- Cleveland, William L., (2008), *Modern Ortadoğu Tarihi*, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Doğan, Soner, (2023). *Ortadoğu'da Devlet ve Sınır: Irak-Kuveyt İlişkilerinde Sınır Sorunları*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası Politik Ekonomi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Gürbüz, Mehmet Vedat, (2003), *Petrol, Petrol Politikaları ve Ortadoğu: Global Politikaların Bölgesel Yansımaları ve Irak Savaşı, Avrasya Dosyası*, Enerji Özel Sayısı, C. 9, S. 1
- Gürel, Şükrü Sina, (1979), *Ortadoğu Petrolü*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Karaçay Çelik, Yaşam, (2023), *Irak İle Kuveyt Arasındaki Sınır Münasebetleri*, Anasay, VII, S. 23, s. 201-217.
- Lewis, Bernard, (2011), *Ortadoğu İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*, (8. Baskı), Arkadaş Yayınları, Ankara.
- Özçelik, Ayfer; Baytar, Hilal, (2024), *Kuveyt Siyasetinde Parlamenter Dönüşüm ve Ulusal Meclisin Açılışı (1963-1967)*, TOBİDER International Journal Of Social Sciences, V. 8/4, p. 136-159.
- Sürmelioglu-Parlar, Derya, (2019), *Petrol Öncesi Dönemde Kuveyt Siyaset Tarihi (1750-1930)*, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi, V. 43, Güz, s. 243-254.
- Sürmelioglu-Parlar, Derya, (2022), *Şeyh Sabah El-Ahmed El-Cabir Es-Sabah Dönemi Küçük Ülke Kuveyt'in Dış Politikası*, Erciyes Akademisi, 36 (4), s. 1861-1881.
- Talahma, Asil, A., (2021), *Inter-Imperial Rivalry in The Gulf At The Turn Of The 20th Century: The Case Of Kuwait, Master's Thesis*, İstanbul Medeniyet University, Institute Of Social Sciences, Department Of History International Ottoman Studies, İstanbul.
- Turan, Ömer, (2003), *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, Acar Matbaacılık, İstanbul.
- Yerasimos, Stefanos, (2010), *Milliyetler ve Sınırlar*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Yergin, Daniel, (2011), *Petrol, Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

İnternet Kaynakları

https://tareeqashaab.com/images/imgs/pdf_newspaper/2025/5/116.pdf?utmhttps://tareeqashaab.com/images/imgs/pdf_newspaper/2025/5/116.pdf?utm_ (Erişim tarihi 26.06.2025).

Athra Gazetesi, No. 19, 19 Nisan 1939

Aynı gazete, sayı 4794, 17 Ekim 1938

Extended Abstract

The withdrawal of the Ottoman State from Iraqi region during The First World War led some changes in the Middle East. Secterian conflicts, eco-politic questions, border discords, and rivaliries among the states, sheikhdoms, and emirates founded by France and Great Britain in the Middle East can be considered that have become virtually chronic. One of these conflicts was the Iraq-Kuwait disagreement, the signs of which are still visible both in two countries. The discovery of the huge amount of petroleum reserves in Burgan region in 1938 turned this dispute from a regional issue into a globulous matter. This study analyses the political movements and military operations undertaken by Nuri al-Said to annex Kuwait, besides the reactions of Great Britain-which held Kuwait under its mandate-to these attempts and the resulting consequences. While the literature contains studies on Iraq's territorial claims against Kuwait and its attempts at annexation, there is not study examining the activities of Nuri al-Said, who pursued efforts to incorporate Kuwait into his state's borders while simultaneously maintaining friendly relations with Great Britain. Drawing primarily on first hand documents from The National Archives and Turkish Diplomatic Archives, this article examines the Iraq's activities towards Kuwait between 1938-1939. The same archives contain many documents about developments in the region during and after the Second World War. It is anticipated the works to be published drawing on these documents make significant contributions to the literature. The Ottoman Empire's withdrawal from Iraq in 1917 and its replacement by Britain can be considered a turning point not only for Iraq but also for the Gulf. This change of authority brought with it new identity searches, new state structures, border disputes, sectarian conflicts, and economic competition. The Strait of Hormuz, one of the most important waterways, became a battleground not only for colonial powers but also for the countries bordering the Gulf. The presence of oil in the region, and strong indications of large oil reserves based on feasibility studies, intensified this competition to an unprecedented degree. The period between 1930 and 1940 is considered a critical time. During the period leading up to the Turkish withdrawal, the annexation attempts initiated by Nuri Said for Kuwait, a part of Iraq and a geological extension of Iraq, clashed with the interests of Britain, the hegemonic power in the Gulf. According to archival documents, Iraq pursued a systematic and persistent policy of unification, not just a temporary one. There was no guarantee that this policy pursued for Kuwait would not spread to the entire Gulf. The discovery of oil in the Burgan field in 1938, and Iraq's avoidance of direct conflict with Britain after its independence in 1932, were the most important justifications for the continuation of these diplomatic contacts. In addition to diplomacy, Kuwait's nationalist rhetoric, leveraging its Arab population, and its military, economic, and religious propaganda activities were the most concrete and prominent initiatives in this rivalry. Britain's rigid stance in maintaining the status quo in Kuwait and the Gulf acted as a deterrent for Iraq in the face of Nuri Said's initiatives. The increasing strategic importance of the Gulf before World War II, and the growing role of oil in the economy and on the battlefields, further enhanced the importance of Kuwait, which had discovered new oil fields and drilled new wells. This, in turn, strengthened Britain's resolve to keep Kuwait under its protection for some time longer. Britain's resolute stance and insistent policy of maintaining its mandate effectively blocked Iraq's regional leadership aspirations. The failure of Iraq's attempts to annex Kuwait in 1938-1939,

coupled with the multifaceted developments in the region during and after World War II, led Iraq to temporarily suspend its claims to Kuwait, but these claims and policies never completely ended. Indeed, Saddam Hussein invaded Kuwait in 1990, declaring it his 19th province. This attempt, which culminated in intervention by the US and its coalition partners, is seen as an indication that Iraq had not abandoned its ambitions over Kuwait, but had been forced to constantly postpone this goal due to the ever-shifting balance of power in the Middle East. The study's time frame is limited to 1938-1939. The reason for this is that shortly after gaining independence, Iraq embarked on its first expansionist policy, choosing a strategically important region like Kuwait as its target geography, and indirectly antagonizing Britain, Kuwait's protector. Indeed, this audacious undertaking mobilized not only Britain but also local and regional dynamics in the area. As mentioned above, developments in the region led to new developments and changes in the Middle East. Considering these developments and changes, this study, which was prepared using a significant amount of British and Turkish archival documents, directly suggests that further research could be conducted on periods outside this timeframe.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.

Çatışma Beyanı

Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile arasında mali çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Ethics Committee Permission

Ethics committee permission is not required for this study. No research has been conducted on any living creature (human and animal). The article belongs to the field of literature.

Deconfliction Statement

The author of the article declares that there is no conflict of financial interest between him and any institution, organization, person related to this study.

Support and Thanks

Support was not received from any institution or organization in the study.